"JANNATI ODAMLAR" ASARIDA BOLALAR DUNYOSI VA XARAKTER XUSUSIYSTLARINI OCHISH VOSITALARI

Termiz davlat pedagogika instituti 2- bosqich magistranti
Jo'rayeva Muhayyo Botir qizi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada Xudoyberdi To'xtaboyevning "Jannati odamlar" asarida bolalar dunyosi va ularning xarakter xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarda bolalarning ichki kechinmalari, orzu-intilishlari, o'zaro munosabatlari hamda ularning ijtimoiy muhitdagi o'rni badiiy jihatdan yoritilgan. Muallif bolalar xarakterini ochishda ularning sodda va samimiy tabiati, turli hayotiy vaziyatlardagi xatti-harakatlari orqali chuqur ma'no beradi. Maqolada asarning tarbiyaviy ahamiyati va bolalar psixologiyasini yoritishdagi o'rni ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, bolalar dunyosi, xarakter, psixologiya, tarbiya, badiiy tasvir, "Jannati odamlar".

Аннотация

В данной статье анализируются детский мир и особенности характера детей в произведении Худойберди Тухтабойев «Jannati odamlar». В произведении художественно раскрываются внутренние переживания детей, их стремления, взаимоотношения и место в обществе. Автор мастерски показывает характер детей через их искренность, простоту и поведение в различных жизненных ситуациях. Также рассматривается воспитательное значение произведения и его роль в раскрытии детской психологии.

Ключевые слова: детская литература, детский мир, характер, психология, воспитание, художественное изображение, «Jannati odamlar».

Abstract

This article analyzes the world of children and their character traits in the work "Jannati odamlar" by Xudoyberdi To'xtaboyev. The work artistically reveals children's inner experiences, aspirations, relationships, and their role in society. The author skillfully presents children's characters through their sincerity, simplicity, and behavior in various life situations. The article also examines the educational significance of the work and its role in depicting child psychology.

Keywords: children's literature, children's world, character, psychology, upbringing, artistic representation, "Jannati odamlar".

O'zbek bolalar adabiyotida Xudoyberdi To'xtaboyev alohida o'rin egallaydi. Uning asarlarida bolalar dunyosi, ularning ichki kechinmalari, orzu-intilishlari va xarakter xususiyatlari o'ziga xos badiiy mahorat bilan tasvirlanadi. Yozuvchi bolalar ruhiyatini chuqur his qilgan holda, ularning hayotga bo'lgan munosabatini sodda, samimiy va hayotiy tarzda ochib beradi. Shu jihatdan uning "Jannati odamlar" asari ham bolalar xarakterini yoritishda muhim ahamiyatga ega.

"Bolaligida ertagu rivoyatlarni ko'p tinglab ulg 'ayganlar orasida katta olim, tengsiz kashfiyotchi, buyuk rassom bo'lib yetishgan kishilaming ko'pini bilaman. Eng muhimi, ertaklar kishini odobga, xushmuomalikka, mehnatsevarlikka, kamtarlikka, xullas, go'zal insoniyfazilatlarga o'rgatadi. Bunday kishilar hamisha el hurmatida bo 'lishgan"[1:3];

Mazkur parcha Jannati odamlar asarining so'z boshisidan olingan bo'lib, unda yozuvchi Xudoyberdi To'xtaboyev bolalar tarbiyasida ertak va rivoyatlarning beqiyos o'rnini alohida ta'kidlaydi. Ushbu fikrlar orqali muallif avvalo bolalik davrining inson hayotidagi hal qiluvchi bosqich ekanini ko'rsatadi. Ayniqsa, ertak va rivoyatlar bilan ulg'aygan bolalar nafaqat tasavvur dunyosini boyitadi, balki

kelajakda katta yutuqlarga erishadigan shaxslar bo'lib shakllanishi mumkinligini uqtiradi. Yozuvchi "katta olim, tengsiz kashfiyotchi, buyuk rassom" kabi obrazlar orqali ertaklarning inson tafakkurini kengaytirishdagi ahamiyatini obrazli ifodalaydi.Shuningdek, parchaning markazida ertaklarning tarbiyaviy ahamiyati turadi. Muallif ertaklar orqali bolalarda odob, xushmuomalalik, mehnatsevarlik kamtarlik kabi muhim insoniy fazilatlar shakllanishini alohida urg'ulaydi. Bu esa ertaklarning faqat ko'ngilochar emas, balki chuqur ma'naviy-ma'rifiy vosita ekanini ko'rsatadi. Yana bir muhim jihat shundaki, yozuvchi bunday fazilatlarni o'zida mujassam etgan insonlar jamiyatda doimo hurmat topishini ta'kidlaydi. Demak, ertaklar orqali berilgan tarbiya nafaqat shaxsiy kamolotga, balki ijtimoiy e'tirofga ham xizmat qiladi. Mazkur asarda bolalar obrazlari orqali ularning nafaqat individual xususiyatlari, balki jamiyatdagi o'rni, axloqiy qarashlari va tarbiya jarayonidagi o'ziga xos jihatlari ham aks ettirilgan.

"Jannati odamlar" asarida bolalar dunyosi juda jonli va tabiiy tarzda tasvirlangan. Muallif bolalarning ichki olamini ochishda ularning hissiyotlari, quvonch va tashvishlari orqali o'quvchini bevosita shu muhitga olib kiradi. Quyida asardan olingan parcha bu so'zning yaqqol dalili bo'la oladi :

"Tashqari qorong'i, juda qorong'i. Sandal ustiga osganimiz yettinchi chirog'imiz miltillab yonadiyu baribir, chorxari uyimizni yaxshi yoritolmaydi. O'choqdagi qizil olovni chirog'imiz shishasiga joylaganimizda eh,'qanday soz

bo'lardiya? Uyimizda quyosh porlab turardi... Bo'ldi, ertaga enam qo'shninikiga chiqib ketganda shishaning ichiga olov yoqib ko'raman, qog'oz yoqaman, yoqaman, qog'oz tez yonadi, uning olovi ham ko'p..."[1:12];

Asarda bolalar xarakteri ularning kundalik hayoti orqali bosqichma-bosqich ochib beriladi. Ularning o'yinlari, do'stlik munosabatlari, kattalarga hurmati va

sho'xliklari orqali turli xarakter qirralari namoyon bo'ladi. Har bir bola o'ziga xos individual xarakterga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, asarni hikoya qiluvchi besh, olti yoshlardagi Rahmonjon o'z xohishlarini bajartirish uchun bobosining biror narsasini yashirib qo'yishi vas hu orqali istaklarini amalga oshirishi bolalarning o'ziga xos jihatini ochib beradi. Bir o'rinda keksa bobosining hassasini yashirsa boshqasida ishlatmoqchi bo'lgan bolg'ayu teshalarini berkitadi. Bu holatni o'qigan kitobxon darhol o'zining bolaligidagi nayranglarini yodga oladi. Bu esa yozuvchining bolalar xarakterini naqadar chuqur anglashidan dalolat beradi.Yozuvchi bolalar nutqidan ham ustalik bilan foydalanadi. Ularning sodda va samimiy dialoglari orqali ichki dunyosi yanada yorqin ochiladi. Bu esa asarning hayotiyligini oshiradi:

"-Yeganim yo'q, - deyman.

- Yegansan, cho'ntagingni to'ldirib solib berishardi-ku.

- Hecham-da, menga doim qurt tushganidan berishadi...

Bobojon, nega qoraqandak deyishadi?

- Quriganda shirasi ko'p bo'lgani sabab rangi qorayib qoladi-da.

- Nega oqarib qolmaydi?

- Endi bas qil, miyamni achitib yubording.

- Bobojon, miya achiganda qanaqa bo'ladi?

-Aytmayman.

- Aytasiz, bo'lmasa eshakning junidan yana tortaman, mana tortyapman, tortvuraymi?

- Miya achiganda odamning gapirgisi kelmaydi-da, o'g'lim.

- Siz gapiryapsiz-ku?

-Uh!

- Bobojon, odam nega uh tortadi?" [1:6,7];

Ushbu dialog bolalar xarakterini ochishda nihoyatda tabiiy va ishonarli badiiy vosita sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, Xudoyberdi To'xtaboyev asarlariga xos bo'lgan sodda, samimiy va hayotiy nutq orqali bola ruhiyati chuqur ifodalanadi.

Mazkur suhbatda bolaning eng muhim xarakter xususiyatlaridan biri qiziquvchanlik yaqqol ko'zga tashlanadi. Bola bobosining har bir javobiga mantiqan yondashib, undan yangi savol chiqaradi. "Siz gapiryapsiz-ku?" degan savol orqali u kattalarning fikridagi ziddiyatni sezadi. Bu esa bolaning mustaqil fikrlashga intilishi va voqealarni oddiy qabul qilmasdan, tahlil qilishga harakat qilishini ko'rsatadi.

Shuningdek, dialogda bolaning soddaligi va samimiyligi ham aks etadi. U bobosining "uh" degan oddiy ohangiga ham befarq qolmay, uning sababini bilishga urinadi. Bu holat bolalarga xos bo'lgan ichki dunyoning ochiqligi, har bir kichik hodisaga ham qiziqish bilan qarash xususiyatini namoyon etadi.

Yana bir muhim jihat-bolaning qat'iyatliligi va izchilligi. U javob bilan qanoatlanib qolmaydi, balki savolni davom ettiradi. Bu esa bolalar tafakkurining faol va uzluksiz jarayon ekanligini ko'rsatadi. Umuman olganda, ushbu dialog orqali yozuvchi bolalar xarakterining quyidagi jihatlarini ochib beradi: qiziquvchanlik, mantiqiy fikrlash, samimiyat,izchillik va savol berishga moyillik. Demak, oddiy ko'ringan bu suhbat aslida bola ruhiyatining nozik qatlamlarini ochib beruvchi muhim badiiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Jannati odamlar" asarida bolalar xarakterini ochishda badiiy v0ositalardan samarali foydalanilgan. Xususan, obrazlar tizimi, dialoglar va

tasviriy 0ifodalar orqali bolalarning ruhiy holati chuqur ochib beriladi. Adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan qaraganda, bu asarda bolalar xarakteri realizm tamoyillari asosida tasvirlangan bo'lib, ularning xatti-harakatlari hayotiy asosga ega.

Shuningdek, muallif bolalar psixologiyasini ochishda kontrast usulidan ham foydalanadi. Ya'ni turli xarakterdagi bolalarni qarama-qarshi qo'yish orqali ularning individual xususiyatlari yanada aniqroq namoyon bo'ladi.[5:76]; Bu esa o'quvchining asarni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Xudoyberdi To'xtaboyevning "Jannati odamlar" asari bolalar dunyosi va xarakterini chuqur yoritib bergan muhim asarlardan biridir. Unda bolalarning ichki kechinmalari, orzu-umidlari va hayotga munosabati ta'sirli tarzda ifodalangan.

Asar o'quvchiga ham tarbiyaviy, ham badiiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Barchasi bola tilidan, bolalarcha fikrlash bilan bayon qilinadi. Kitobni kattalar, ayniqsa yosh bolasi borlar, o'qib chiqsa foydadan holi bo'lmaydi. Rahmonjoning bobosi va enasi bola tarbiyasida o'rnak bo'lishga arzigulik.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Xudoyberdi To'xtaboyev. Jannati odamlar. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2018.
2. Xudoyberdi To'xtaboyev. Sariq devni minib. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2016.
3. Xudoyberdi To'xtaboyev. Besh bolali yigitcha. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2017.
4. O'zbek bolalar adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2015.
5. Bolalar psixologiyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2014.

6. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
7. Ziyonet axborot-ta'lim portali. – https://ziyonet.uz
8. O'zbekiston Milliy kutubxonasi rasmiy sayti. – https://natlib.uz
9. Zafariddin Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.